

Saint-Saëns – Une flûte invisible

Tineke van Geuns & Marion Schopman

Dit jaar is het een eeuw geleden dat Camille Saint-Saëns (1835-1921) overleed, onder fluitisten onder meer bekend om zijn Romance en Odelette voor fluit en orkest, de virtuoze fluitpartij in de Volière uit het Carnaval des Animaux en natuurlijk de bewerkingen van de Zwaan uit hetzelfde werk. Minder bekend is Une flûte invisible, een lied voor sopraan, fluit en piano van iets meer dan drie minuten. Tineke van Geuns heeft het meerdere keren uitgevoerd, zowel als zangeres als op fluit (niet tegelijkertijd overigens!). Marion Schopman gaat dieper in op de compositie, die het altijd goed doet in een Frans getint programma, Tineke vertelt over het leven van deze fascinerende componist.

Camille Saint-Saëns' leven

Mijn aandacht werd getrokken doordat ik een podcast van Podium Witteman beluisterde over 'Nare Componisten' uit de muziekgeschiedenis, en daar, naast Richard Wagner, Carl Orff en Carlo Gesualdo, tot mijn verbazing ook Camille Saint-Saëns voorbij hoorde komen.¹ Over perverse hobby's en andere wilde verhalen zal ik hier niet verder uitwijden, maar mocht je er meer over willen weten, beluister dan deze podcast. Ik verzeker je dat je met heel andere oren naar de lieflijke Zwaan gaat luisteren! Ik werd in ieder geval zo nieuwsgierig dat ik ben gaan speuren op internet om meer over deze componist te weten te komen.

Camille Saint-Saëns. Foto van Eugène Pérou, ca. 1880.

Camille Saint-Saëns wordt gezien als één van de meest onderschatte componisten. Hij groeide op als enig kind onder de hoede van zijn moeder en een oudtante; zijn vader overleed toen hij nog maar een paar maanden oud was. Saint-Saëns was een buitengewoon begaafde jongen, die op driejarige leeftijd leerde lezen, met zeven jaar teksten uit het Latijn en Grieks vertaalde, weinig moeite had met het oplossen van algebra- en natuurkundeopdrachten en op zijn tiende Mozarts Pianoconcert nr. 15 speelde in de Salle Pleyel in Parijs, waarbij hij aanbood om als toegift één van de 32 sonates van Beethoven uit zijn hoofd te spelen. Dertien jaar oud ging hij naar het beroemde conservatorium van Parijs, om aldaar als een bezetene te werken aan zijn verdere opleiding tot pianist, organist en componist. Op zijn zestiende schreef hij zijn eerste symfonie, en de beroemde Franz Liszt beschouwde hem als beste organist van Europa.

Saint-Saëns is 86 jaar geworden, een lang leven met veel ups en downs, waaronder een huwelijk dat al na enkele jaren mislukte en de dood van twee kinderen binnen een tijdsbestek van zes weken. Toen hij in 1921 in Algiers stierf had hij meer dan 300 werken in bijna alle mogelijke genres gecomponeerd. Daarvan zijn er momenteel slechts een twintigtal verankerd in het concert- en academisch repertoire.

Componeren was voor hem iets volstrekt natuurlijks, zoals een appelboom appels voortbrengt. Waar hij zijn muzikale leven begon als wonderkind en compositorisch vernieuwer, eindigde hij aartsconservatief. Na 1890, de tijd dat componisten als Debussy, Ravel en Stravinsky nieuwe (avant-garde) muziek de twintigste eeuw binnenbrachten, raakte zijn muziek dan ook uit de gratie. Behalve componist, dirigent, organist en pianist was Saint-Saëns ook docent, onder andere van Gabriel Fauré, met wie hij een hechte vriendschap onderhield. Hij was een van de oprichters van de 'Société nationale de musique', waarmee hij een forum voor de werken van jonge Franse (nationalistisch was hij ook!) componisten creëerde.

Une flûte invisible

Dit trio op tekst van Victor Hugo ging in première tijdens een concert van de Société op 8 januari 1887 met op fluit Alfred Lefèbvre, die Saint-Saëns' tien jaar jongere collega en goede vriend Paul Taffanel verving.

In *Une flûte invisible* zijn zowel de invloed van de romantiek als Taffanels ideeën over toonvorming sterk aanwezig. Het is een lyrisch geschreven werkje, in een stijl die

in die tijd in de operahuizen zeer gangbaar was. De zangpartij is vloeiend en overwegend legato. Omdat Saint-Saëns de fluit nog steeds zag als orkestinstrument, fungeert deze meer als intermezzo voor de vocalist dan als onafhankelijke stem. Waar de zangpartij net over het octaaf heengaat, mag de fluitist zich verheugen in meer dan twee octaven (d¹ t/m f³). Hieruit blijkt onder meer Saint-Saëns' groeiende acceptatie van de Böhmfluit met zijn grotere bereik, volume en klankkleurmogelijkheden.

Hieronder volgt een korte bespreking. De bladmuziek is o.a. beschikbaar op www.nfg-fluit.nl.^{2*} Op YouTube en Spotify staan verschillende opnames.^{3*}

Een kleine analyse

Une flûte invisible heeft als karakteraanduiding Andante espressivo meegekregen en staat in F groot. Anders dan de titel doet vermoeden staat in de tekst niet zozeer de fluit centraal, maar het lied (chanson).

Couplet 1

Viens! – une flûte invisible
Soupire dans les vergers. –
La chanson la plus paisible
Est la chanson des bergers

*Kom! – een onzichtbare fluit
Zucht in de boomgaarden. –
Het meest serene lied
Is het lied van de herders.*

De inleiding is voor de piano met gebroken drieklankfiguren boven een (in het gehele stuk terugkerende) basnoot op de eerste tel van de driekwartsmaat. Na twee maten zet de fluit in, heel zacht, waarbij de wisseling van e naar es in maat 4 meteen de toon zet. Aan het einde van maat 7 glijdt de sopraan binnen met een overgebonden kwart op de derde tel. Anders dan in de tekst dus niet in de gebiedende wijs met uitroepeteken. Wellicht dat Saint-Saëns daarom ook het woord 'Viens' heeft weggelaten in de titel. Op het hoogtepunt van dit eerste couplet ('Est la chanson') maakt de melodie een sextsprong omhoog naar de f² en belanden we in een nieuwe toonsoort, C groot.

Het tussenspel van de fluit is niet alleen twee keer zo lang als de introductie, door te kiezen voor een inzet een octaaf hoger (c³) lijkt het een echo te zijn van de juichende laatste maten van de sopraan. Met het crescendo-decrescendo in de voorlaatste maat hoor je al het zacht fluisteren van de wind in het tweede couplet.

Flûte invisible
partituur

Flûte invisible
K. Battle,
J-P Rampal

Couplet 2

Le vent ride, sous l'yeuse,
Le sombre miroir des eaux. –
La chanson la plus joyeuse
Est la chanson des oiseaux.

*Onder de steeneik rimpelt de wind
De donkere weerspiegeling van het water. –
Het meest vrolijke lied
Is het lied van de vogels.*

In a klein vervolgt de sopraan dit melancholieke begin van het tweede couplet, dat echter halverwege uiterst vrolijk ('joyeuse') vanaf de hoogste noot in de zangpartij (g²) weer eindigt in C groot. Vanuit eenzelfde *mf* neemt de fluit het weer over. De zin eindigt piano en in de oorspronkelijke toonsoort F, waarna de sopraan het laatste couplet inzet.

Couplet 3

Que nul soin ne te tourmente.
Aimons-nous! aimons toujours! –
La chanson la plus charmante
Est la chanson des amours.

*Laat je niet van de wijs brengen.
Houd van elkaar! Houd altijd van elkaar!
Het meest verrukkelijke lied
Is het lied van de geliefden.*

Hier komen beide melodiestemmen voor het eerst samen, waarbij de inzet van de fluit een imitatie is van de sopraan. Vlak nadat de fluit is afgebogen naar de a¹ start de zangpartij ook halverwege dit couplet in het tweede octaaf, maar wel een toontje lager. De liefde is, hoe verrukkelijk ook, per slot intiemer dan het zingen van vogeltjes, al lijkt de fluit met zijn piano-inzet op de f³ deze gevederde vriendjes nog even in de herinnering van de luisteraar terug te willen brengen. In de laatste zes maten komt het gekabbel van de pianopartij tot rust. De fluit klimt vanaf de d¹ langzaam op naar de terts van het slotakkoord, de piano gaat hier in gebroken drieklankfiguren overheen om met een laatste arpeggio twee octaven lager het stuk te beëindigen.

¹ podcastluisteren.nl/ep/Podium-Witteman-Podcast-2-Myrthe-Helder-and-Jan-Pieter-Koch-Nare-Componisten.

² Volg voor de bladmuziek de link op www.nfg-fluit.nl. Een losse fluitpartij (met 'stichnoten') staat op imslp.org.

³ Bijv. met Kathleen Battle, Jean-Pierre Rampal en Margo Garrett (live): zoek op YouTube op 'saint-saens flute invisible battle rampal' (link op www.nfg-fluit.nl of scan de QR-code); of Anne Marie Rodde, András Adorján en Noel Lee. Zowel op YouTube als op Spotify zijn gemakkelijk meer opnames te vinden.

